

УКРАЇНСЬКА КАРТИНА СВІТУ В РОМАНІ ІГОРЯ СТАНОЙОСЬКОГО *ПЕРШИЙ* *УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ ДЕНЬ МОЄЇ ДОНЬКИ*

Hanna Yaminska

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5797-8582>

e-mail: hanna.yaminska@doctoral.uj.edu.pl

Анотація: Ігор Станойоський – сучасний македонський письменник, який у своїх романах поєднує різні літературні жанри. Незважаючи на своє македонське походження, майже у всіх його творах присутні персонажі українці, за допомогою яких автор показує читачеві образ світу українців. У романі *Перший університетський день моєї доньки* Станойоський через призму образів головних героїв та міста Львова проектує образ самої України. Текст роману написаний македонською мовою і призначений для македонського читача, що дозволяє поглянути на такі поняття як національна самобутність одного народу (українців) під кутом зору світосприйняття іншого народу (македонців). Ключову роль у тексті відведено Чорнобиллю – як не лише історичній, але й психологічній події, яка змінила хід історії та свідомість українців. Проектуючи образ України через чорнобильську трагедію на головну героїню як уособлення матері, можемо спостерігати пряму алюзію до образу цілої країни, її становлення на шляху до незалежності. Важливу роль у мовній картині світу українців, представленій у романі Станойоського, відіграють лексично-граматичні конструкції. Ці конструкції подані македонською мовою, але інколи мають у своїй структурі українську семантику, внаслідок чого отримуємо своєрідний симбіоз мов, який створюється спеціально автором для глибшого сприйняття македонським реципієнтом мовної ідентичності українців. Українська картина світу подана під кутом македонського сприйняття, яке ментально і граматично відрізняється між собою. За рахунок такого аналізу ніби споріднених, але, все ж таки, різних мов, ми можемо виокремити особливу специфіку в сприйнятті національної самобутності одного народу за допомогою мовного сприйняття іншого народу, що ніби створює окрему категорію у розумінні картини світу та відкриває нові можливості для глибшого аналізу культурного та історичного образу нації вцілому.

Ключові слова: українська картина світу, мовна картина світу, македонське сприйняття, часові реалії, національна самобутність, Чорнобиль

Submitted on November 20, 2019

Accepted on May 02, 2020

UKRAINIAN LANGUAGE WORLDVIEW IN THE NOVEL OF IGOR STANOJOSKI *MY DAUGHTER'S FIRST UNIVERSITY DAY*

Hanna Yaminska

Jagiellonian University in Cracow, Poland

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5797-8582>

e-mail: hanna.yaminska@doctoral.uj.edu.pl

Abstract: Igor Stanojoski is a modern Macedonian writer who combines different literary genres in his novels. Despite his Macedonian origin, almost all of his works have Ukrainian characters, through whom the author shows the reader the Ukrainian view of the world. In the novel *My Daughter's First University Day*, Stanojoski through the prism of the images of the main characters and the city of Lviv projects the picture of Ukraine. The text is written in Macedonian and is intended for the Macedonian reader, which allows us to look at such concepts as the national identity of one nation (Ukrainians) from the point of view of another nation (Macedonians). An important role in the text is given to Chernobyl –not only as a historical, but also a psychological event that changed the course of history and the consciousness of Ukrainians. Projecting the image of Ukraine through the Chernobyl tragedy on the main character as the personification of the mother, we can observe a direct allusion to the image of Ukraine, to its formation on the path to independence. Lexical and grammatical constructions introduced by the author in the text take on an important role in the linguistic picture of the world of Ukrainians through the prism of Macedonian perception. These constructions are presented in the Macedonian language but sometimes have Ukrainian semantics. As a result of such a combination, we get a kind of symbiosis of languages which is created specifically by the author for a deeper perception of the Macedonian recipient of the linguistic identity of Ukrainians. The Ukrainian linguistic picture of the world is presented from the angle of the Macedonian perception. They are mentally and grammatically different from each other, but due to an analysis of such seemingly related, but still different languages, we can note a specificity in the perception of national identity of one people through the linguistic perception of another people. This perception helps us to create a separate category in understanding the linguistic picture of the world and reject new opportunities for deeper analysis of the cultural and historical image of the whole nation.

Keywords: Ukrainian picture of the world, language picture of the world, Macedonian perception, times realities, national identity, Chernobyl

Мова є однією з найважливіших складових людського існування і мислення, що містить основні уявлення про людину та світ, що її оточує. Сприйняття людиною світу значною мірою залежить від мови, яка забезпечує семантичний зв'язок між різними сферами буття людини, проте виникає необхідність аналізу тих аспектів, які залишаються поза увагою лінгвістів або досліджені мало. До таких належить проблема відтворення фрагмента мовної картини світу. Питання сутності мовної картини світу по-різному розв'язується в сучасному мовознавстві – від максимального її зближення з концептуальною до визнання різного ступеня своєрідності відображення світу в кожній мові.

Єдиного визначення терміну *мовна картина світу* не існує й до сьогодні. Мовну картину світу тлумачать як загальнокультурне надбання нації. Загалом можна зазначити, що мовна картина світу – це «це комплекс мовних засобів, у яких відображені особливості етнічного сприйняття світу», «це сукупність уявлень народу про дійсність, зафіксованих в одинцях мови на певному етапі розвитку народу» [Попова 2002, 5].

Картини світу різних мов можуть як і суттєво відрізнятись, так і бути схожими, що зумовлено національними особливостями та спільними ментальними рисами. Саме цим пояснюється те, що кожна національна мова – це універсальна система істин, знань і т. ін., зумовлена своєрідною психологією народу. Мова, через значення слова, представляє той чи інший предмет об'єктивної картини світу, у сукупності ж – концептуалізує її [Живіцька 2010, 21]. Мовна картина кожної мови є структурована та багаторівнева, адже саме вона зумовлює комунікативну поведінку, розуміння зовнішнього й внутрішнього світу людини та відображає спосіб мовно-мисленнєвої діяльності, характерної для певної епохи з її духовними, культурними та національними цінностями [Мартинович 1989, 39–40]; усю сукупність концептуального змісту певної мови [Караулов 1996, 74–92]; відображені в категоріях мови уявлення певного мовного колективу про будову, елементи й процеси дійсності; цілісне зображення мовою всього того, що існує в людині, навколо неї.

Мовна картина світу є очевидною для носія даної мови, але її ментальні та національні особливості доволі важко можуть сприйматися представниками інших народів. «Властивий мові спосіб концептуалізації дійсності частково універсальний, частково національно специфічний, тому носії різних мов можуть бачити світ дещо по-різному, крізь призму своїх мов» [Живіцька 2010, 38].

Специфіка сприйняття мовної картини світу одного народу через мову та світобачення іншого народу дає результат своєрідного мовно-національного

симбіозу свідомості двох націй. Такий національний тандем ми спостерігаємо у романах македонського письменника Ігоря Станойоського *Гаргара*, *Диссомни* й *Првиот универзитетски ден на мојата ќерка*. Всі романи написані македонською мовою і зображують українську ментальну свідомість через призму македонського світобачення. Майже у кожному романі присутні як македонці, так і українці, які взаємодіють і які взаємопов'язані не лише з точки зору часопростору, але й на підсвідомо-чуттєвому рівні.

Перш ніж почати аналіз, слід зазначити, що Станойоський є македонським сучасним письменником, а також македонсько-українським перекладачем, який досконало володіє українською мовою (що дуже важливо і що варто враховувати, коли мова йде про зображення мовної картини світу). У всіх романах переважно дія відбувається у місті Львові, де автор у свій час проживав, працюючи в університеті, і до якого однозначно має сентимент. Це також досить важливий елемент у зображенні національної картини світу українців, адже для більшості представників народу саме Львів є колискою українськості та української національної свідомості.

У ході нашого аналізу ми зупинимося на романі *Перший університетський день моєї доньки* (*Првиот универзитетски ден на мојата ќерка* – мак.). Нарратором роману є українець. Цей факт є досить цікавим, оскільки від початку роман налаштовує македонського читача на цілковите сприйняття української дійсності, тобто акцептацію всього, тих поглядів, які будуть висловлені македонським автором саме як українська точка зору. Такий початок роману автоматично звертає увагу на те, що все, що буде відбуватися в романі, є саме українською картиною світу, з українським типом думки та світосприйняття.

Для сюжету роману характерний засіб обрамлення, який представляє собою «рамкову» історію, яка є «...авторською розповіддю, у вступній частині якої подаються відомості про те, коли, від кого, за яких обставин було почуте оповідання, повідомлення про того, хто розповів історію. Далі йде саме оповідна частина, після якої можуть міститися враження оповідача від розказаного, а також у кінці формулюється основна думка розповіді, робляться висновки за її змістом» [*Літературознавчий словник-довідник* 1997, 120]. Фактично майже весь сюжет оповідання є флешбеком або ретроспекцією [*Літературознавчий словник-довідник* 1997, 148], де розповідаються події минулого, результатом яких є теперішнє на початку та в кінці роману, але навіть у цій ретроспекції ми зустрічаємо декілька глибших ретроспекцій, таких собі оповідань в оповіданні. Тобто можемо зазначити, що весь роман

є нелінійним оповіданням, яке переплітає в собі декілька історій з метою виведення однієї сюжетної лінії в кінці.

У романі *Перший університетський день моєї доньки* всі герої є українцями, відповідно оповідачем також є українець, Іван Коваленко. І вже в ініціалах головного героя (він же і нарратор) ми бачимо стереотипізацію, тобто зображення імені та прізвища, які цілковито відображають українськомовне середовище та типові ономастичні властивості картини світу. Іван є одним з найпоширеніших імен в українській традиції – якщо ми звернемося до фольклору, то саме ім'я *Іван* буде фігурувати найбільше, адже воно не лише відображає звернення до християнства і вірувань народу, а й до традицій [Кононенко 2017, 64]. Представлене ім'я відразу спонукає читача повірити в «українськість» роману. Та ж сама картина з прізвищем головного героя – Коваленко. Саме це прізвище відносять до одного з найбільш поширених на території України і по сьогодні: суфікс *-енко* (точніше два суфікси *-ен -ко*) в українській мовній традиції вказує на питоме національне походження [Лученко, Available]. Ідентична ситуація відбувається і з ініціалами інших героїв роману: Лідія Яремчук – питоме і досить популярне прізвище власне на західній Україні, багато визначних людей носили це прізвище, тому для багатьох українців воно асоціюється з українською творчістю; професор Піровський – характеристичне прізвище для західного Львова з суфіском *-ськ*, де віддавна перетиналися польсько-українські шляхи, особливо якщо ми говоримо про львівську та галицьку інтелігенцію. Цікаво, що автор подає в македонському варіанті прізвище без частинки українського закінчення *-й* (*Пировски* – макед., *Піровський* – укр.), тим самим пристосовуючись до македонського читача і звучання македонської мови, але водночас втрачаючи важливість розуміння відношення цього прізвища до реалій польсько-українського Львова, оскільки для македонського реципієнта суфікс *-ки* в прізвищах нерідко не має асоціацій з польським походженням, а є чимось звичним у македонських реаліях (більшість македонських прізвищ мають саме закінчення *-(с)ки*). Наступний герой роману то Олеся Жолобович – поєднання суфіксів *-ов -ич* також відносимо до позначення українських прізвищ, які зазвичай побутують на Закарпатті та Волині [Літературознавчий словник-довідник 1997, 391]. Ім'я *Олеся* в українській картині світу вважається питомим українським, оскільки має українське походження, воно відносить нас до минулого, до часів XVI–XVII ст., до зображення простої красивої дівчини в різних повістях та поемах [Етимологічний словник української мови... 1989, 108–113] (наприклад, *Олеся* Бориса Грінченка – кінець XIX ст.). В українській фольклорній традиції воно означає *захисниця*,

що дуже чітко прослідковується у розв'язці роману. Інші імена: Тарас, Ростислав, Маркіян, Марта та Вікторія (має символічне значення для сюжету роману і означає *перемога*), також прізвище Боденко та отець Степан, – відображують українську дійсність з властивими для цього (особливо західноукраїнського) середовища. Власне з таких ніби незначних моментів починається занурення читача через македонську мову до української національної картини світу.

Особливу увагу варто приділити топонімам та власним назвам у романі: майже завжди автор залишає їх оригінальне звучання, просто транслітерує назви (на відміну від деяких прізвищ). Завдяки цьому зберігається можливість розуміння македонським реципієнтом самої концепції міста Львова, де відбуваються події. У романі ми зустрічаємо назви вулиць у македонській транслітерації: *Пасична* (Пасічна – укр.), *Личакивска* (Личаківська – укр.), *Пидвална* (Підвальна – укр.), *Пекарска* (Пекарська – укр.), *Стефаника* (Стефаника – укр.), *Універзитетска* (Університетська – укр.), *Мечникова* (Мечникова – укр.). Що цікаво: лише вулиця Університетська зазнала змін та перекладу; українське слово *університет* (похідне від латинського слова *universitas*) македонською перекладається як *універзитет*, що і спонукало автора перекласти назву, тобто достосувати до македонської лексики. Даний прийом зумовлений сюжетною лінією роману, адже все дійство побудовано навколо концепту *університет* як точка опори сюжету та перетину життєвих ліній персонажів.

Назви таких вулиць як *Пасична*, *Пидвална*, *Пекарска* були безпосередньо транслітеровані з метою представлення македонському реципієнту образу Львова як українського міста з українськими назвами вулиць та з метою більш реалістичного наближення подій до розуміння читачів. Всі три назви могли би з легкістю бути перекладені автором на македонську мову (зادля більшого пристосування до македонської мовної картини світу: *вул. Пасічна – Пчеларска*, *вул. Підвальна – Подрумска*, *вул. Пекарська – Пекарска* (так як і є) – переклад мій, Г. Я.), але письменник обрав шлях відображення саме української дійсності та введення в цю дійсність читача.

Наступні назви вулиць, які варто розглянути з точки зору не лише лексики, але і граматики, є *вул. Стефаника* та *вул. Мечникова*. У македонському тексті залишені українські закінчення родового відмінка однини, коли ж у македонській мові вони не збережені і передаються за допомогою допоміжних займенників. Для македонського читача назви цих вулиць виглядають інакше, ніж для читача українського: для нього *Мечникова* звучить як присвійний прикметник і відповідає на питання «яка?», «чия?», тоді як

в українському варіанті ми поставимо питання «кого?»; *Стефаника* звучить як власна назва у називному відмінку однини («хто?»), скоріше за все як іменник жіночого роду: «На вулиці Стефаника, у найромантичнішій частині центру міста, у підніжжі пагорба, на якому возвеличувалася цитадель, я винайняв квартиру в чудовому стані і з чудовою спальною кімнатою»¹ [Станојоски 2016, 111].

Наступною категорією на зображення української дійсності є назви населених пунктів та власних назв. Серед населених пунктів ми зустрічаємо: *Киев* (Київ – укр.), *Лавов* (Львів – укр.), *Москва* (Москва – укр.), село *Суходол* (Суходіл – укр.), *Прип'ят* (Прип'ять – укр.), *Чернобил* (Чорнобиль – укр.). Всі топоніми в романі перекладені македонською мовою з метою правильного донесення до читача фактів про Україну та детальнішого розуміння ним всіх реалій та географічних особливостей країни.

Дещо інша ситуація з власними назвами. Власні назви англійською мовою автор не перекладає ніяк і залишає в оригіналі: *Sweet Child O' Mine* (назва пісні), *Appetite for Destruction* (назва альбому), *Guns n'Roses* (назва гурту) [Станојоски 2016, 95]; натомість всі назви, які пов'язані з українськими реаліями, письменник або здебільшого залишає без змін, або перекладає на македонську з метою глибшого розуміння написаного. Наприклад, назву пісні *Дівчина з іншого життя* гурту *Океан Ельзи*, який є живою легендою української музики, Станойоський перекладає на македонську *Девојка од друг живот*, до того ж додає примітку щодо важливості й популярності даної пісні та гурту в українській культурі [Станојоски 2016, 15]. Даний авторський прийом є вагомим у тексті, оскільки подібні «нотатки» відіграють важливу роль у розумінні світу народу (у романі – українців), адже мистецтво є одним з рушіїв формування національної свідомості.

Назви кав'ярень і тому подібних закладів залишаються без змін (*Магнус* – торговий центр, *Торонто* – піцерія), натомість загальноживані назви як УРСР та СРСР не лише перекладені згідно з македонськими реаліями – *УССР* та *СССР*, а й пояснені у посиланнях, що допомагає македонському реципієнту глибше уявити часопростір зображуваних подій.

Наступним етапом зображення української картини світу є сюжетна лінія і згадка у творі про *Чорнобиль* – одну з найболючіших подій не лише в українській історії, але й в українському світосприйнятті. Чорнобиль змінив суспільну думку народу та вплинув на формування національної свідомості

¹ Македонський оригінал: «На улицата Стефаника, во најромантичниот дел од центарот на градот, во подножјетона ридот на кој се издига цитаделата, зедев под наем стан во одлична состојба и со одлична спална соба»; цитата в моєму перекладі – Н.У.

українців, мистецтва й був одним із рушіїв до боротьби за самобутність і незалежність українського народу. Саме згадка про події квітня 1986 року та подальші їх наслідки у романі, як ніщо інше, відображає культурну, емоційну та історичну складову картини світу. Чорнобилю та Прип'яті відведено чимало місця у світовій та національній культурі, мистецтві, кінематографі, літературі, музиці. Наприклад, відеокліп групи Pink Floyd *Marooned*, музична композиція Адріано Челентано *Мені сниться Чорнобиль*, Андрія Кузьменка (Скрябін) *Чорнобиль forever (такого щастя більше нам не треба)*, українсько-французький фільм *Земля забуття* та ін.

У романі Чорнобиль розглядається як один з рушіїв розвитку подій, як глобальна проблема конкретної «родини», яка такою не стала саме через той зловісний вибух:

Коли я повернувся додому, відчув себе безмежно невинуваним. Я хотів знайти винного і помститися йому. Але кого я міг звинуватити? Від того, що я не міг нікого звинуватити, почував себе ще більш невинуваним. Інженери, які допустили аварію на четвертому реакторі, вже давно були мертві. Чи міг я звинуватити цілу державу? Смертну людську природу? Бога? Чим більше я розмірковував, тим чіткіше у моїй голові вимальовувалася відповідь. Моя права рука зненацька полетіла мені прямо в живіт² [Станојоски 2016, 128].

Трагедія на той час знищила багато сімей в Україні; більшість із них дійсно були у безвиході та перебували не лише у матеріальній скруті, а й потребували психічної, емоційної та, звичайно, фізичної реабілітації.

У ті часи в державі заборонялося *думати не так* про владу, тому більшість людей, не розуміючи ситуації, перебували у своєрідній «ментальній прірві». Це був час української суспільної депресії, коли здавалося, що замкнене коло соціалізму і страху ніколи не перестане крутитися:

Був грудень 1986 року. Україна проживала найтемніший рік за всю свою історію. Радіація від Чорнобильської АЕС не переставала пожинати людські життя. Різницею від перших місяців після катастрофи було лише те, що вбивця ставав непомітним. ЗМІ, шукаючи винних, заявляли, що причиною є деякі хронічні

---

² Македонський оригінал: «Кога се вратив дома, се чувствував бескрајно онеправдано. Посакав да го најдам виновникот и да му се одмаздам. Но, кого можев да обвинам? Уште по-онеправдано се чувствував токму затоа што не можев никого да обвинам. Инженерите што ја допуштиле хаваријата на четвртиот реактор одамна беа мртви. Можев ли да ја обвинам целата држава? Смертната човекова природа? Бога? Колку повеќе размислував, толку повеќе наоѓав само еден можен виновник. Мојата десница ме изнанеди, удирајќи ме по слепоочница»; цитата в мојому перекладі – Н.У.

хвороби жертв, аби було легше заспокоїти народ – брехня мусила запевнити, що катастрофа є справою минулого³ [Станойоски 2016, 21].

У романі яскраво показані реалії тогочасного українського радянського життя з усіма його недоліками суспільного мислення, фобії та нетолерантності щодо Чорнобиля та всіх його наслідків: коли Олесь, одна з головних постатей роману, помирала, а Іван ніс її на руках у «сибирски студ» («сибірські морози» – укр.) через Личаківське кладовище (як символ переходу між життям і смертю), таксист відмовився везти їх до лікарні, пояснюючи це тим, що «Вона точно «чорнобильська»! Забирайтеся геть від мого авто!»⁴ [Станойоски 2016, 125].

Подібна ситуація спіткала Олесю у лікарні у Києві та Львові, куди вона звернулася вже вагітною:

У вересні лікарня у Києві надала Олесі місце, але тій довелося звідти тікати, оскільки першим лікарським вердиктом був аборт. Після смерті брата у листопаді 1986 Олесь залишилася сама і повернулася до Львова. Її опромінене тіло з кожним днем виглядало ще гірше, але йому залишалася ще одна, остання боротьба: витримати пологи у грудні. Але проблема з лікарнею досі залишалася невіршеною і молода виснажена вагітна не знала, куди діватися, адже у Львові лікарі також би не наважилися привести у світ потенційного монстра⁵ [Станойоски 2016, 118–119].

І найяскравіше байдужість та нівелізацію людського життя в ті часи в Україні показують слова медсестри, яка застеляла пусте ліжко в лікарняній палаті після смерті Олесі: «Чорнобильцям по закону надається допомога

³ Македонський оригінал: «Беше декември 1986 година и Украина ја привршуваше најтемната година во својата историја. Радијацијата од Чернобилската централа не беше престанала да жнее човечки животи, само што, за разлика од месеците веднаш по катастрофата, сега убиецот стануваше понепрепознатлив. Медиумите бараа начини вината да им ја припишат на некои хронични болести на жртвите, за да му биде полесно на народот – да се лаже дека катастрофата е дел од минато»; цитата в моєму перекладі – Н.У.

⁴ Македонський оригінал: «Оваа сигурно е чернобилка, бегајте подалеку од мојата кола!»; цитата в моєму перекладі – Н.У.

⁵ Македонський оригінал: «Во септември болницата во Киев ѝ понудила сместување на Олесја, но таа побегнала зашто првата мерка во лекарскиот третман бил абортусот. По смртта на брат ѝ, во ноември 1986 година, Олесја останала без никого и се вратила во Лавов. Нејзиното озрачено тело од ден на ден изгледало сè полошо, но знаело дека му преостанува уште една последна битка: да издржи до породувањето во декември. Проблемот со ставот на болниците и натаму останувал испречен пред изнемоштената млада трудница. Ни во Лавов докторите не би се нафатиле да доведат на свет потенцијален монструм»; цитата в моєму перекладі – Н.У.

під час поховання. Зверніться до секретарки головлікаря, щоб Вам видали засвідчення»⁶ [Станојоски 2016, 128].

Ці всі ситуації чітко відображають світ українців на той час: страх перед системою, страх зізнатися у своїх думках, страх сприйняття реальності; у державних установах не лише говорилося, але і жилося по «шаблону» – люди були ув'язнені у своїх тілах, заборонялося навіть думати інакше, а тим більше озвучувати свої думки. Прикладом є промова професора Боденка на кафедрі в університеті: «...виключно важкий 1986 рік, рік великої трагедії нашого народу, можемо хоча б оцінити як успішний рік у робочій сфері. Завдяки вашій успішній роботі процвітає наша кафедра, наш університет, а разом з ними – і наша держава СРСР»⁷ [Станојоски 2016, 61–62].

Український світ і картина цього світу у романі на той момент чітко відображає національні риси українців: свобода всередині і страх ззовні. Історія не раз доводила, що саме ці властивості притаманні українському народу: свобода духу, але водночас страх змін.

Чорнобиль у романі відіграє ключову роль і є безпосередньою історичною проекцією України. Головний персонаж роману, Олеся, що гине, але дарує нове життя, символізує новий етап відродження. Саме Чорнобильська трагедія започаткувала незворотні процеси «перебудови» та «гласності» в СРСР, піднесення національної самосвідомості та духовної культури українців, логічним завершенням чого стало проголошення державної незалежності у серпні 1991 р. У романі через трагічну долю окремої людини проектується доля нації, яка упродовж віків щоразу після руйнування відроджувалася і здобувала собі право на існування.

Образ Чорнобиля у романі тісно переплітається з *образом Матері* – одним із ключових в українській культурі. Архетип матері у світовій культурі за всіх часів і у всіх народів був дуже сильним, бо мати – це не тільки початок життя, а й берегиня роду. Добре відомо, що в українській літературі *концепт матері* тісно пов'язаний з фольклорною традицією, у якій материнське начало є основоположним. Українська усна народна творчість стає яскравим прикладом високого культу матері. У різноманітних жанрах українського фольклору: в піснях, думках, голосіннях, прислів'ях, у колядках,

⁶ Македонський оригінал: «На настраданите од Чернобил им следува помош околу погребот. Обратете се кај секретарката на главниот доктор за да ви издадат потврда»; цитата в моєму перекладі – Н.У.

⁷ Македонський оригінал: «...исключително тешка 1986 година, година на една огромна трагедија на нашиот народ, да ја оцениме како успешна година барем на работно поле. Вашата успешна работа придонесува за подобрување на угледот на нашата катедра, на нашиот факултет, универзитет, а со тоа и на нашата држава СССР»; цитата в моєму перекладі – Н.У.

щедрівках тощо, – усюди «зустрічаємо величний образ матері, усюди знаходимо виявлення до рідної матері надзвичайної любові і пошани, що перетворюється в справжній апофеоз материнства» [Орел 2000, 102].

У творчості багатьох українських письменників саме *matір* ототожнюється з Україною. У розглядуваному романі образ Олесі Жолобович як самовідданої матері також можна ототожнити з образом тогочасної України: молода і закохана, раптово хворіє на невиліковну хворобу, спричинену радіацією, але, будучи при смерті, дарує життя своїй доньці – здоровій та вже вільній духом Вікторії, тобто *Перемозі*: «І зараз, коли я вже знаю, що помру, я не боюся смерті, бо я помираю як переможець. Ти – моя перемога, моя Вікторія. Ціле життя з кожним днем у ньому – це мій тобі подарунок»⁸ [Станојоски 2016, 103].

Самопожертва та самовідданість матері в українській традиції є ключовою до розуміння національного образу світу народу – саме втіленням такого образу матері є Олеся Жолобович, яка попри всі перешкоди оберігала свою ще ненароджену дитину і яка навіть після власної смерті продовжує піклуватися про близьких. Вона принесла у жертву не лише свою молодість та щастя, але і життя, більше того, завдяки милосердям вона возносить на п'єдестал власного кривдника, але у той же час батька своєї дитини, лише заради загального щастя майбутньої сім'ї: «Мені зрозуміло, що у цій всій історії, на мене, як на образ, з жодного боку не падає світло з позитивного боку. Вся моя особа освітлена прожектором егоїзму, частина чоловічого роду, частина роду людського»⁹ [Станојоски 2016, 106] (роздуми головного героя Івана Коваленка).

Образ матері для українців триєдиний: любов до рідної неньки, яка переростає у глибоку пошану до Матері Божої, котра завжди була покровителькою українців, та негасима любов до Матері-України, яка потребує захисту [Веретюк Т. В, Available]. Для української культури образ Матері нерозривно пов'язаний з берегинею – заступницею роду, бо головною функцією сім'ї є народження дітей і їх виховання, передавання наступним поколінням культури, традицій, мови, досвіду попередніх поколінь. Культ жінки у релігійному аспекті втілений у Богородиці. Для українців Богородиця – це символ

⁸ Македонський оригінал: «И сега кога знам дека ќе умрам, не се плашам од смртта затоа што умирам како победник. Ти си мојата победа, мојата Викторија. Целиот живот со секој ден во него, тоа е мојот подарок за тебе»; цитата в моєму перекладі – Н.У.

⁹ Македонський оригінал: «Јасно ми е дека во целата оваа приказна, врз мене како лик, од ниедна страна не паѓа позитивна светлина. Целата моја личност е осветлена со прожекторот на егоизмот, дел во неговиот машки вид, дел во неговиот општ човечки вид»; цитата в моєму перекладі – Н.У.

матері, цариці небесної, життя, світла, мудрості та любові. Богородиця символізує повноту життя, самодостатність, звільнення від усього гріховного через осяяння, просвітлення, відродження [Войтович 2002, 35]. З часів прийняття християнства символічний смисл Березині було перекладено на образ Богородиці. У ньому людина вшанувала саму природу, життя, подвиг материнства. У свідомості людей Давньої Русі Богородиця сприймалась як всемогутня заступниця людства перед Богом. В Україні Богородиця стала покровителькою українського козацтва. Саме такою Березинею та Богородицею для головного героя Івана та його доньки Вікі стала Олеся – мати та дружина, завдяки якій навіть через роки існує *сім'я*:

...і Вікі, тримаючи мене за руку, відчувала, ніби тримає за руку обох своїх батьків. (...) Ми були сім'єю, відділені від світу огорожею таємниць, земних утіх та болю. Тримаючись за руки, ми дивилися крізь вікно і літали над дахами Львова. Ми відчували, що Вона також літає з нами, Вона – найдостойніша серед жінок – Олеся¹⁰ [Станојоски 2016, 133–134].

Важливим елементом на представлення української картини світу в романі є поняття релігії та церкви. В тексті фігурує лише один Собор Святого Юра (*црква та Св. Јуриј* – мак.) та його наставник – отець Степан. Релігія, від часів введення християнства на території Київської Русі до сьогодні, відіграє важливу роль в житті українців та становить невід'ємну частину національної свідомості. Церква у літературі була завжди символом незламності та боротьби (наприклад, *Собор* Олеся Гончара), у ній перехувалися від ворога, її захищали та оберігали, до неї зверталися по останню надію. Так само і головний герой Іван Коваленко звертається до отця Степана на сповіді лише у важливі для нього моменти, надіючись знайти відповідь на свої питання та душевні муки, а найголовніше – отримати прощення. І що важливо, головний герой завжди отримує у відповідь один і той же «...“діагноз”: малодушність є коренем всіх моїх дій»¹¹ [Станојоски 2016, 120]. Це визначення можна достосувати до всього українського народу у той важкий бентежний час.

¹⁰ Македонський оригінал: «... и дека и Вики, држејќи ме за рака, се чувствува како да ги држи за рака обата свои родители. (...) Бевме семејство, изделени од светот со ограда од тајни, заемни радости и болки. Држејќи се за рака, гледавме низ прозорцот и летавме над покривите на Лавов. Чувствуваме дека и Таа лета со нас, Таа – најдостојната меѓу жените – Олесја»; цитата в моєму перекладі – Н.У.

¹¹ Македонський оригінал: «...“диагноза”: кукавичлакот лежеше во срцевината на сите мои постапки»; цитата в моєму перекладі – Н.У.

Отже, на думку вчених, картину світу складають не тільки значення в готовій фіксованій мовній формі, але й значення, які беруться з мовних форм і потім абстрагуються на цій основі [Роднева 1989, 143]. Ці значення утворюють фундамент мовної картини світу, яка, у свою чергу, існує як частина загальної (глобальної) концептуальної картини світу, що складається із образів, уявлень, понять, установок, оцінок – концептів – і відтворюється в предметній, пізнавальній діяльності людини, під час знайомства з численними описами світу, представленими іншими людьми у вигляді різноманітних мовленнєвих ситуацій, тобто письмових та усних текстів [Роднева 1989, 143].

Кожна національна мова, у тому числі й українська, впродовж свого історичного розвитку виробила необхідні засоби для називання об'єктів навколишньої дійсності і свого ставлення до них. Досліджена українська картина світу в романі македонського письменника Станойоського є фрагментом не лише картини світу того періоду кінця ХХ століття, але й сьогодні. Зображення українськості та української самобутності через іншу слов'янську мову так чи інакше створює своєрідний симбіоз світосприйнятів – українського (на основі тексту) та македонського (на основі сприйняття цього тексту та описуваних реалій реципієнтом). Українська картина світу – це не схема сприйняття дійсності певного часового періоду цим народом, а вказівка для пошуку в цій дійсності того фрагмента, який був, є та буде для українців життєво важливим і в якому вони мають змогу себе найповніше реалізувати, виявити свій самобутній спосіб бачення світу, котрий формує та детермінує їхній національний характер.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Апресян Ю.Д. 1995. *Эмоциональная система. Образ человека по данным языка: попытка системного описания*. «Вопросы языкознания» № 1: 37–65.
- Веретюк Т.В. 2013. *Образ матері у поетичній спадщині Ігоря Муратова*. «Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського» Вип. 4. (online) <http://litzbirnyk.com.ua/4-12-201> (доступ 02.11.2019).
- Войтович В. 2002. *Українська міфологія*. Київ: Либідь.
- Етимологічний словник української мови: У 7 т.* 1989. Т. 4. Ред. Коломієць В.Т., Скляренко В.Г. Київ: Наукова думка.
- Живіцька А.І. 2010. *Мовна картина світу як відображення реальності*. «Філологічні студії» Вип. 4: 20–25.
- Караулов Ю.Н. 1996. *Общая и русская идеография*. Москва: Наука.
- Кононенко О.А. 2017. *Українська міфологія. Фольклор, казки, звичаї, обряди*. Харків: Фоліо.
- Літературознавчий словник-довідник*. 1997. Ред. Гром'як Р., Ковалів Ю. та ін. Київ: Академія.
- Лученко В. *Етимологічний словник українських прізвищ*. (online) <https://www.luchenko.com/> (доступ 04.11.2019).

- Мартинovich Г.А. 1989. *Вербальные ассоциации и организация лексикона человека*. «Филологические науки» № 3: 39–40.
- Попова З. 2002. *Язык и национальная картина мира*. Воронеж: Истоки.
- Роднева И.В. 1989. *Психолингвистические особенности восприятия явлений омонимии в разнотелных языках (на материале русского, английского и французского языков)*. Киев: «Теория языка».
- Станојоски И. 2016. *Првиот универзитетски ден на мојата ќерка*. Скопје: Или-или.
- Українська родина: Родинний і громадський побут. 2000. Ред. Орел Л. Київ: Вид-во Олени Теліги.

REFERENCES

- Apresyan Yuriy Derenikovich. 1995. *Emotsional'naya sistema. Obraz cheloveka po dannym yazyka: popytka sistemnogo opisaniya* [The emotional system. The image of a person according to the language: an attempt of systematic description]. "Voprosy yazykoznaniiya" no 1, pp. 37–65. (In Russian)
- Etymologichnyy slovnyk ukrayins'koyi movy: U 7 t.* [Etymological dictionary of the Ukrainian language: in 7 volumes]. 1989. Vol. 4. Eds Kolomiets' V.T., Sklyarenkov. G. Kyiv, Naukova dumka. (In Ukrainian)
- Karaulov Yuriy Nikolayevich. 1996. *Obshchaya i russkaya ideografiya* [General and Russian ideography]. Moscow, Nauka. (In Russian)
- Kononenko Oleksiy Anatoliyovych. 2017. *Ukrayins'ka mifolohiya. Fol'klor, kazky, zvychai, obryady* [Ukrainian mythology. Folklore, fairy tales, traditions, rituals]. Kharkiv, Folio. (In Ukrainian)
- Literaturoznavchyy slovnyk-dovidnyk* [Dictionary of Literary Terms]. 1997. Eds Grom'yak R., Kovaliv Y. at al. Kyiv, Akademiya. (In Ukrainian)
- Luchenko Valentyn. *Etymologichnyy slovnyk ukrayins'kykh pryzvyshch* [Etymological dictionary of Ukrainian surnames]. Available at: <https://www.luchenko.com/> (Accessed 04 November 2019). (In Ukrainian)
- Martinovich G.A. 1989. *Verbal'nyye assotsiatsii i organizatsiya leksikona cheloveka* [Verbal associations and organization of the human lexicon]. "Filologicheskiye nauki" no 3, pp. 39–40. (In Russian)
- Popovaz. D. 2002. *Yazyk i natsional'naya kartina mira* [Language and national picture of the world]. Voronezh, Istoki. (In Russian)
- Rodneva I.V. 1989. *Psikholingvisticheskiye osobennostivospriyatiya yavleniy omonimii v raznosistemnykh yazykakh (na materiale russkogo, angliyskogo i frantsuzskogo yazykov)* [Psycholinguistic specific of perception of homonymy phenomena in multilingual languages (on the material of Russian, English and French languages)]. «Teoriya yazyka» Kyiv. (In Russian)
- Stanoјoski I. 2016. *Prviot univerzitetski den na mojata kerka* [My daughter's first university day]. Skopje, Ili-ili. (In Macedonian)
- Ukrayins'ka rodyna: Rodynnyy i hromads'kyy pobut* [Ukrainian family: Family and public life]. 2000. Red. Orel L. Kyiv, Vyd-vo Oleny Telihy. (In Ukrainian)
- Veretyuk Tetyana. 2013. *Obraz materi u poetychniy spadshchyni Ihorya Muratova* [The image of the mother in the poetic legacy of Igor Muratov]. "Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu im. V.O. Sukhomlyns'koho". Available at: <http://litzbirnyk.com.ua/4-12-201> (Accessed 02 November 2019). (In Ukrainian)
- Voytovich Valeriy. 2002. *Ukrayins'ka mifolohiya* [Ukrainian mythology]. Kyiv, Libid'. (In Ukrainian)
- Zhyvits'ka A.I. 2010. *Movna kartyna svitu yak vidobrazhennya real'nosti* [The language picture of the world as a reflection of the reality]. "Filologichni studiyi" no 4, 20–25. (In Ukrainian)